

Я. В. Мойсієнко

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ІДЕЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА

Здійснено огляд окремих праць наукової спадщини А. С. Макаренка. Означено й актуалізовано проблему виокремлення соціально-психологічних аспектів доробку дослідника, проаналізовано соціально-психологічне мислення вченого. Запропоновано авторський підхід до інтерпретування наукового доробку, в основі якого припущення про імпліцитну представленість соціально-психологічних ідей у педагогічній спадщині дослідника. Описано головні ідеї та технології, виокремлено їх соціально-психологічну складову. Показано, що рольовий підхід до комунікації в міжгруповій інтеракції та в системі “вчитель–учень” реалізується в прийомах організації простору соціальної взаємодії, технології конструювання ситуації спілкування. Зауважено, що соціально-психологічний сенс упровадженої вченим практики рапортування полягає в засвоєнні особистістю групових норм і водночас – формуванні її рольової поведінки. Висунуто гіпотезу про імпліцитну представленість рольового підходу в педагогічній практиці А. С. Макаренка: рольовий підхід здійснюється засобами рольової гри з метою навчання особистості рольової поведінки в колективі. Наголошено, що ідеї А. С. Макаренка в контексті теорії та практики виховання, розроблені ним технології комунікації, методи впливу на колектив та особистість, організаційно-управлінські техніки мали на меті перехід до політичного виховання дітей та молоді, виховання людини певного політичного типу, формування політичної свідомості особистості засобами колективу.

Ключові слова: наукова спадщина А. С. Макаренка, соціально-психологічне мислення, імпліцитна представленість соціально-психологічних ідей, навчання рольової поведінки, рольовий підхід до комунікації, груповий тиск.

Проблема. Досліджуючи соціально-психологічну думку на теренах колишньої радянської України, ми не змогли залишити без уваги постать і творчість А. С. Макаренка (1888–1939). У його багатій науковій і педагогічній спадщині, представленій численними літературними творами, нарисами, публіцистичними текстами, публічними лекціями тощо, ми віднайшли низку упроваджених у суспільну практику ідей та технологій, які є дотичними до предметного простору соціальної психології.

У радянській історіографічній традиції А. С. Макаренка найчастіше представляють як визначного і самобутнього педагога-новатора. Тому не викликає подиву наявність у нього численних праць у галузі

педагогіки, де аналізуються авторські теоретизування, концепції та технології. У деяких сучасних підручниках і посібниках із соціальної психології А. С. Макаренка також ідентифікують як педагога, чий внесок у розроблення прикладних аспектів дисципліни апіорі вважається незаперечним [5, с. 73]. Слід водночас звернути увагу на те, що науковий доробок сучасних українських дослідників у царині вивчення внеску А. С. Макаренка в соціальну психологію не є численним і представлений наразі поодинокими розвідками. До таких ми відносимо двотомну монографію Л. М. Кудояра, присвячену висвітленню психологічних поглядів ученого. Дослідник зазначає, що “багаторічні студії доробку А. С. Макаренка поєднує одна спільна риса – роздрібненість досліджень за тими чи іншими напрямками...” [1, с. 6]. Отже, йдеться про брак уваги до дослідження творчості А. С. Макаренка як психолога. Докладний аналіз єдиної наразі одноосібної праці Л. М. Кудояра не є спеціальним завданням нашої статті, але вважаємо за потрібне вказати на її значущість для висвітлення психологічної складової у творчості А. С. Макаренка. У такому річизі доцільно, на нашу думку, актуалізувати *проблему виокремлення соціально-психологічних аспектів у творчості вченого*, а в ширшому розумінні – проблему аналізу спадщини А. С. Макаренка як соціального психолога.

Мета статті: виокремити, описати й проаналізувати ідеї та технології, впроваджені свого часу А. С. Макаренком; експлікувати соціально-психологічну складову його наукового доробку.

Завдання: 1) аналіз соціально-психологічного мислення А. С. Макаренка на основі поданих ним ідей; 2) огляд запропонованих й упроваджених соціально-психологічних технологій.

Ідеї А. С. Макаренка набули значного поширення в педагогічній галузі, а саме в теорії та практиці виховного процесу. І перш ніж безпосередньо взятися до їх аналізу, видається логічним з’ясувати бачення цілей і методу виховання, адже воно, на нашу думку, є ключовим для осмислення доробку педагога-новатора. Методика і практика, на його переконання, мають бути підпорядковані меті виховного процесу: “Ми вже маємо говорити... про виховання такого типу поведінки, таких характерів, таких особистих комплексів, котрі необхідні лише у Радянській державі... Цілі виховної роботи можуть бути виведені лише із суспільної вимоги, з її потреб...” [2, с. 3].

Педагогіка і теорія виховання у розумінні А. С. Макаренка є практично зорієнтованою наукою, що ставить чітко задекларовані політичні цілі, активно творить особистість, створює “тип нової людини”: “кожна вихована нами людина повинна бути корисною для

справи пролетаріату” [там само, с. 50]. Дослідник актуалізує проблему створення методу, який був би загальним і єдиним та водночас давав можливість кожній окремій особистості розвивати свої особливості, зберігати власну індивідуальність. Це організаційне завдання в трактуванні вченого може бути реалізованим у колективі і засобами колективу. Означене поняття є системотвірним у концепції А. С. Макаренка і, на нашу думку, засадничим у його соціально-психологічному мисленні. Учений визначає колектив як “соціальний організм, що, відповідно, має органи управління й координування, котрі, у першу чергу, уповноважені представляти інтереси колективу й суспільства” [там само, с. 8]. Функціональними характеристиками реального колективу він вважає *повноваження, відповідальність, здатність діяти, взаємозалежність, співвідношення частин* (див. [1, с. 59]). А. С. Макаренко обстоює думку, що передчасно вести мову про факт існування колективу, – якщо в об’єднанні людей немає зазначених характеристик, радше може йтися про натовп або зібрання [2, с. 59]. Повноваження, відповідальність, взаємозалежність, здатність діяти, наявність реально дієвих органів управління, співвідношення частин він вважає ідентифікаційними критеріями.

Засадничим положенням у концепції колективу є поняття *цілісності* та *єдності*. А. С. Макаренко зауважує: “...у нас немає шкільного колективу, а є класний колектив. Шкільний колектив якимось чином не твориться. Учні-старшокласники не знають учнів молодших класів. Це не є шкільним колективом. Школа усе ж поділена на декілька колективів, і кожен із колективів живе окремим життям” [там само]. Отож він пропонує власну модель єдиної організації, до якої входять діти й педагоги.

Організація цілісного колективу в баченні А. С. Макаренка має розпочинатися зі створення *первинного колективу*. Останній є таким колективом, у якому окремі його члени перебувають у постійному діловому, дружньому, побутовому та ідеологічному єднанні [там само, с. 60]. У ширшому розумінні педагог вважає ідеальним “первинний колектив, котрий одночасно відчуває свою єдність, міцність і водночас відчуває, що це не компанія друзів..., а це явище соціальної природи, організація з певними зобов’язаннями, з певним обов’язком, із певною відповідальністю” [4, с. 45-46]. У цьому контексті значущими видаються міркування А. С. Макаренка щодо *критеріїв організації* первинних колективів; наприклад, *за кількістю* оптимальна кількість учасників може коливатися від семи до п’ятнадцяти осіб. Первинним колективом, який складається з великої кількості осіб, складно керувати, отож він зазвичай розпадається на два колективи, а в колективі, який має у своєму складі менше ніж сім осіб, формуються надто друж-

ні відносини; *за віком*: колектив, сформований з однолітків, завжди має тенденцію фокусуватися на інтересах віку, дистанціюватися і від керівника, і від загального колективу. Колектив, у якому об'єднуються діти різного віку, потребує більше зусиль від окремих членів, – як молодших, так і старших, – пред'являє більші вимоги та, відповідно, продукує більший виховний ефект [2, с. 62].

А. С. Макаренко описує процедуру організації колективів: “У загоні 10-12 осіб, які добровільно об'єднувалися. Але завжди в загальнокомунарському колективі залишалися хлопці, з котрими ніхто не бажав об'єднуватися добровільно. Для мене це було зручно, я одразу бачив, хто є складним елементом для входження у єдиний колектив (курсив мій. – Я. М.). На 500 осіб таких хлопців набиралося 15-20, котрих жоден загін не погоджувався брати добровільно... Це був мій “педагогічний” хліб. Що я з ними робив? Природно, що загін, який відмовляється його (вихованця. – Я. М.) брати, перебуває у важкому і неприємному становищі, тим більше що ніхто не висуває жодних звинувачень, а просто говорять – нехай інший загін бере, а він стоїть як людина, яку колектив не приймає (курсив мій. – Я. М.). Він починає переконувати і клястися, обіцяти всілякі блага і подвиги в майбутньому... І тоді зазвичай керівні особи... висловлюються, до якого загону ліпше його направити. Традиційно такі розмови завершуються нічим. Переходять до Іванова, Романченка, Петренка і намагаються розподілити 15 осіб між усіма загонами по одному. І тоді починається інший процес. Кожен з цих 15 загонів хоче отримати більш толкового... Потім оголошується перерва, і по перерві командир певного загону говорить: Я візьму такого-то. ... І виходить, що той самий Земляной, котрого ніхто не хотів брати, стає об'єктом апетиту для всіх інших, бо є ще Петренко і Шаповалов, котрі гірші від Земляного.

Отримує перший загін. Тоді ми говоримо: *Ви за нього ручаетесь. Ви його випросили, ви за нього відповідаєте* (курсив мій. – Я. М.). Потім переходимо до другого. Другий є також кращим з тих 14, хто лишився, і за нього також точиться боротьба. *Цей процес розподілу давав мені можливість бачити всіх. Вони утворювали для мене особливу спільноту, я фіксував їх у спеціальному листку..., і я знав, що ці 15 – це мій найбільш небезпечний склад... для мене була важливою інформація колективу про те, що таких-то не хочуть залучати до колективу* (курсив мій. – Я. М.) [2, с. 63–64].

Припускаємо, що створення первинних колективів мислиться А. С. Макаренко водночас як *системний вплив* і на окремих вихованців, на вже створені первинні колективи, і на педагогічний колектив загалом. Доцільно зауважити очевидну діагностичну цінність процесу,

адже керівник установи міг отримати інформацію про міжгрупові стосунки всередині єдиного колективу, систему відносин, яка складається між особистістю і первинним колективом (на прикладі окремих вихованців); систему відносин, яка складається між окремими первинними колективами.

Логічним продовженням теоретичних побудов автора в межах означеної проблематики стало розроблення організаційно-управлінської структури колективу. Очільником є педагог-директор, до органів самоврядування колективу належать загальні збори усіх вихованців дитячого закладу, де обираються: а) рада колективу; б) санкомісія; в) господарча комісія. Актуальність та важливість роботи органів самоврядування забезпечується лише тоді, коли призупинення діяльності того чи іншого органу миттєво відображається на роботі закладу і переживається колективом як недолік. Макаренко виділяє низку організаційно-управлінських умов, а саме: а) адміністрація не повинна самостійно вирішувати питання, які лежать у межах повноважень органів самоврядування навіть за таких обставин, коли таке вирішення є апіорно найшвидшим і правильним; б) якщо адміністрація вважає неможливим виконання помилкового рішення того чи іншого органу самоврядування, необхідно апелювати до загальних зборів, а не відмінити рішення; в) основним методом роботи адміністрації має бути вплив у самих органах самоврядування, і та уповноважена особа, яка не має впливу і конфліктує з іншими ОС, вважається непридатною для виконання своїх обов'язків; г) кожне рішення органів самоврядування повинно бути виконаним без зволікань [2, с. 68–69]. Педагог відзначає важливість окремих форм самоврядування колективу – такою вважається робота окремих уповноважених осіб, на яких покладається *персональна відповідальність*. Необхідними умовами їхньої роботи є практика звітування перед загальними зборами та чіткі межі діяльності.

Заслужують на увагу міркування Макаренка в контексті організації загальних зборів колективу. На його думку, організаційними засадами ефективної роботи загальних зборів мають бути точність і регламентація часу публічного виступу. Він зауважує: “Точність – це перший закон. Точність дає змогу проводити щоденні загальні збори. А загальні збори – це постійний контроль колективу, постійне знання одне одного, постійне знання справ одне одного і первинного колективу” (курсив мій. – Я. М.) [2, с. 71].

До організаційно-управлінських знахідок А. С. Макаренка належить структура ради колективу. У розробленій структурі нам видаються значущими ідеї педагога в річці соціальної психології організації, а саме соціально-психологічні аспекти відбору уповнова-

жених осіб до складу ради колективу. Він зауважив, що рада, яка обирається окремо цілою групою на загальних зборах, є менш ефективною через те, що репрезентує інтереси усього колективу, без його поділу на первинні колективи. На основі спостережень за діяльністю дитячих закладів з такою системою відбору Макаренко дійшов висновку: у кількісно великому дитячому колективі загальний колегіальний орган працює неефективно, якщо не складається з представників окремих первинних колективів. За такої системи процес інформування колективу про рішення ради є утрудненим, члени центрального органу самоврядування, у термінології Макаренка, “дуже слабко відчувають свою відповідальність перед тими, хто їх обирав, і перед окремими зацікавленими групами, тож їх авторитет є незначним” [2, с. 76]. Педагог розробив і впровадив таку структуру ради, до якої входять особи, уповноважені від первинних колективів. Зручність цієї структури обґрунтовується так: у раді представлені не лише інтереси єдиного колективу, а й інтереси окремих первинних колективів – відповідно, рада є ближчою і більш демократичною щодо вихованців; питання щодо окремих первинних колективів вирішуються ефективніше, адже зберігається можливість отримання відгуку або інформації від відповідальної особи в загоні – командира первинного колективу; рішення ради негайно стають відомими у всіх загонах; командир загону вимушений негайно інформувати своїх підлеглих про рішення ради і через це відчуває себе уповноваженим загону та відповідальним за всі рішення ради [там само].

Особливу увагу педагог приділяє практичним аспектам ділового спілкування в колективі. На нашу думку, цілком виправдано стверджувати, що в педагогічній спадщині А. С. Макаренка представлені проксемічні протоїдеї. Зокрема, він наполягає на тому, що кабінет педагогічного керівника має розташовуватися в тому корпусі, де проходить життя колективу, поруч із кабінетом самоврядування (ради командирів) і сполучатися з ним. Найкраще, коли кабінет самоврядування має такі розміри, що там можуть вільно розміститися 25-30 комунарів, уздовж усіх стін кабінету рекомендується розставити дивани [там само].

Комунікативною нормою ділового спілкування як для вихованців, так і для керівника мають бути стриманість, ввічливість, відсутність фамільярності, надмірної офіційності та сухості, дратівливого тону. Необхідно, зазначає А. С. Макаренко, щоб уся робота педагогічного керівника була відкритою, щоб кожен вихованець міг бути присутнім під час спілкування педагога з окремими порушниками, аналізування окремих випадків, оголошення розпоряджень.

Важливими в педагогічній спадщині А. С. Макаренка, особливо з погляду виховного процесу, нам видаються конструкти *влади, механізмів здійснення впливу на особистість та колектив*. У запропонованій концепції вплив реалізується завдяки впровадженій системі посад і повноважень. А. С. Макаренко наводить приклад такої системи в роботі шкільного центру: “Кожен комунар знав, що коли мене немає на робочому місці, є особа, відповідальна за справи закладу... Такою уповноваженою особою у мене в комуні був черговий командир. Це хлопчик, найзвичайнісінький, чергує двічі на місяць. Узагалі-то, зазвичай він не має жодних прав, але коли одягає пов’язку, то отримує дуже істотні права... Це особа, відповідальна за робочий день у комуні, за кожен випадок протягом дня... У комуні має право наказу, і наказу безпелаяційного... відмовитися виконати наказ було заборонено...” [там само, с. 79].

У цьому контексті доцільно припустити, що в соціально-психологічному мисленні А. С. Макаренка мають місце (імпліцитно) елементи рольового підходу до комунікації. Наше припущення почасти підтверджується запропонованими ним ідеями і технологіями. Зокрема, висвітлюючи бачення педагогічної майстерності, він зауважує: “Педагог не може не грати. Не може бути педагога, котрий не умів би грати... Ученеві іноді необхідно продемонструвати страждання душі, а для того потрібно уміти грати... Я став справжнім майстром лише тоді, коли навчився говорити “Йди сюди” з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів у постановці обличчя, тіла, голосу. І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде або не відчує того, що потрібно” [там само, с. 127].

У праці “Деякі висновки з мого педагогічного досвіду” А. С. Макаренко пише: “...Я неодноразово змушував вправлятися своїх співробітників у таких речах. Я говорив інколи: Я – директор, ти – учень, ти вчинив шкоду. Ось я розмовлятиму з тобою, а решта слухайте, як я з ним розмовляю. Ставте мені питання. Як ви будете питати: “Скажи, ти це зробив?” Чи: “Це ти зробив. Я знаю!?” [4, с. 33–34]. Можемо висунути гіпотезу: у педагогічній практиці вченого окремі аспекти рольового підходу були експліковані у вигляді *навчання рольової поведінки*.

Імпліцитно наявні елементи рольового підходу до комунікації в колективі простежуємо у використовуваній Макаренком технології, яку можна назвати “конструюванням ситуації спілкування”. Зокрема, у праці “Виховання в радянській школі” він наводить такий приклад: постановою загальних зборів було вирішено, що рапорт чергового командира не підлягає перевірці; комунар на посаді уповноваженої особи з відповідними повноваженнями користується довірою колективу. У

ситуації рапортування керівникові закладу, представникам загальних зборів, в урочистій атмосфері, яка підкреслює, що комунар говорить не лише як жива особистість, а як *уповноважений колективу*, вважалося, що командир не може збрехати, і, справді, він не міг, як би йому того не хотілося [2, с. 79]. Думаємо, тут доцільно вести мову про використання Макаренком соціальної ситуації та її окремих елементів (наявності представників інших первинних колективів, системи рапортування) з метою *засвоєння особистістю групових норм і формування її рольової поведінки*.

Додамо, що уявлення про групові норми та очікування, їх формування конкретизувалися в міркуваннях педагога про роботу з новими вихованцями комуні. Макаренко зазначає, що новим вихованцям комуні має бути продемонстровано організаційну силу і вимогу колективу, а також їх орієнтування щодо необхідної поведінки [3, с. 64].

Ключовим для розуміння концепції колективу, запропонованої А. С. Макаренком, є поняття “відносин відповідальності залежності”. Це такий тип відносин, які регламентуються зобов’язаннями чи ставленням до колективу, своїм обов’язком щодо нього, загальною відповідальністю, загальною участю в роботі колективу [2, с. 81]. Ідея відповідальності залежності конкретизується вченням у технології *паралельної педагогічної дії*. Таким чином здійснюється вплив на окрему особистість через *груповий тиск і групові експектації*: “Петренко спізнився на завод... Я викликаю командира того загону, у якому перебуває Петренко, і кажу:

- У тебе спізнєння на завод.
- Так, Петренко запізнився.
- Щоб більше такого не було.
- Єсть, більше не буде.

Петренко знову спізнюється, вдруге. Я збираю загін.

- У вас Петренко вдруге спізнюється на завод.

Я роблю зауваження всьому загоні. Вони говорять, цього не буде. У подальшому я стежу, що відбувається. Загін сам буде виховувати Петренка і пред’являтиме значні вимоги до нього *як до члена свого загону, як до члена свого колективу*” [там само, с. 139].

Заслуговують на увагу окремі соціально-психологічні технології впливу на особистість правопорушника, упроваджені А. С. Макаренком. Учений виділяє: а) бесіду відразу після скоєння протиправного вчинку в присутності старших товаришів; коротка, офіційна, серйозна, полягає у вимаганні пояснень. Коли ці пояснення незадовільні, необхідно пояснити неправоту вихованця... доводи в цьому випадку не треба застосовувати тому, що присутні вихованці самі постараться все довести; б) бесіда наодинці негайно після протиправного вчинку.

Педагог пропонує розширити її ґрунтовним аналізом, проте у формі протесту від імені колективу. Бесіда може супроводжуватися погрозою передати справу на загальні збори; в) відкладена бесіда. Її рекомендується проводити наодинці або в присутності невеликої групи вихованців увечері того ж дня після скоєння вчинку або наступного дня після порушення. Порушник повинен знати заздалегідь, що його запрошують на бесіду у встановлений час. Іноді таке запрошення надсилається запискою, щоб про бесіду було відомо тільки порушнику. Бесіду потрібно проводити пізно увечері, щоб її не можна було перервати. Тон має бути привітним, докладно та уважно слухати, але в жодному разі не посміхатися, не іронізувати, не жартувати [3, с. 45].

Висновки. Отже, ідеї А. С. Макаренка в галузі теорії та практики виховання, розроблені ним технології комунікації, методи впливу на колектив та особистість, організаційно-управлінські техніки мали на меті: перехід до широкого політичного виховання дітей та молоді; виховання людини певного політичного типу; у ширшому розумінні – формування політичної свідомості особистості засобами колективу. У науковій спадщині відомого педагога-новатора імпліцитно представлені рольовий підхід до комунікації в системі “група – індивід” та в міжгруповій взаємодії, прийоми організації простору соціальної взаємодії, а в означених практиках репрезентуються теоретичні уявлення вченого про структуру колективу, груповий тиск, норми та експектації, рольову поведінку особистості в групі.

Стаття в жодному разі не претендує на всеосяжність та повноту висвітлення означеної проблеми. Перспективою дальших розвідок може стати дослідження творчих напрацювань вітчизняних учених, які розробляли соціально-психологічну проблематику в царині педології, рефлексології, педагогіки на теренах підрадянської України в період 1920–1930-х років.

Література

1. *Кудояр Л. М.* Психологічні погляди А. С. Макаренка: Особистість. Діяльність. Соціальні об'єднання, колектив / Л. М. Кудояр ; Сум. держ. ун-т. – Суми : СумДУ, 2005. – 340 с.
2. *Макаренко А. С.* Воспитание в советской школе / А. С. Макаренко ; сост. В. В. Кумарин. – М. : Просвещение, 1966. – 253 с.
3. *Макаренко А. С.* Методика організації виховного процесу : пер. з рос. / А. С. Макаренко ; за ред. Г. С. Макаренко. – К. : Рад. шк., 1950. – 99 с.
4. *Макаренко А. С.* Некоторые выводы из моего педагогического опыта / А. С. Макаренко ; под ред. Г. С. Макаренко. – М. : Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1950. – 97 с.
5. *Орбан-Лембрик Л. Е.* Соціальна психологія : підруч. для студ. вищих навч. закл. : у 2 кн. Кн.1 / Л. Е. Орбан Лембрик. – К. : Либідь, 2004. – 576 с.

References

1. Kudoyar, L. M. (2005). *Psyhlohohichni pohliady A. S. Makarenka: Osobystist. Diialnist. Sotsialni obiednannia, kolektyv* [Psychological views of A. S. Makarenko: Personality. Activity. Social associations, team]. Sumy: State University of Sumy Publ. (ukr).
2. Makarenko, A. S. (1966). *Vospitaniye v sovetskoj shkole* [An education in soviet school]. Moscow: Prosveshcheniye Publ. (rus).
3. Makarenko, A. S. (1950). *Metodyka orhanizatsii vykhovnoho protsesu* [Methods to organize an educational process]. Kyiv: Radianska shkola Publ. (ukr).
4. Makarenko, A. S. (1950). *Nekotoryye vyvody iz moego pedagogicheskogo opyta* [Some conclusions from my pedagogical experience]. Moscow: Publ. Academy of Pedagogical Sciences of RSFSR (rus).
5. Orban-Lembryk, L. E. (2004). *Sotsialna psyhlohohiia: pidruchnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv: U 2 knyhakh. Knyha 1* [Social Psychology: textbook for university students: In two volumes. Volume 1]. Kyiv: Lybid Publ. (ukr).

Moysiienko Ya. V. Social and psychological ideas and technologies in the pedagogical heritage of A. S. Makarenko

This article provides an overview of the scientific heritage of A. S. Makarenko. The social and psychological thinking scientist is analyzed. Author's approach to interpreting scientific results is outlined, which is based on the assumptions contained implicit representation of social and psychological ideas in pedagogical heritage of researcher. We describe the main ideas and technologies explicating the socio-psychological component. Ideas of A. S. Makarenko in the context of the theory and practice of education, communication technologies, which he developed, methods of influence on the team and the individual, organizational and management techniques aimed to transition to a broad political education of children and youth. It is claimed, that the most important task of educating people of a certain political type, in a broader sense - was forming the political consciousness of the individual using the team. Ideas and inventions, which A. S. Makarenko has brought to pedagogics, were not conceived as sociopsychological; on the other hand, it is shown, that those ideas essentially belong to social psychology and are included to its subject of study.

Key words: social and psychological thinking, implicit representation of the social and psychological ideas, role behavior training, role approach to communication, group pressure, group expectations, group norms.

© **Мойсієнко Я. В.**